

Horyzonty Polityki
2026, Vol. 17, N° 59

WOJCIECH MISZTAŁ

<https://orcid.org/0000-0003-0521-4916>
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
wojciech.misztal@upjp2.edu.pl
<https://doi.org/10.35765/HP.2026.1759.01>

Media i ekologia w wybranych dokumentach Kościoła katolickiego od pierwszego papieskiego orędzia radiowego (1931) do encykliki *Laudato si'* (2015)

Streszczenie

CEL NAUKOWY: Celem artykułu jest przedstawienie nauczania Kościoła katolickiego o mediach oraz ekologii przy uwzględnieniu, jaką rolę media mogą odegrać w kształtowaniu ludzi. Badania pomyślano jako narzędzie weryfikacji hipotezy, że katolicyzm dostrzega kwestię ekologiczną i potencjał mediów, w tym wskazuje na te ostatnie jako narzędzie formowania relacji człowieka z otoczeniem.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Dotyczące mediów nauczanie Kościoła katolickiego jest obszerne i powiązane z ich rozwojem i uzyskiwaniem wiedzy na ich temat. Podobnie ma się sprawa z nauczaniem poświęconym ekologii. Stąd podczas analizy skupiono się na najważniejszych dokumentach od początków korzystania z radia po erę cyfrową, biorąc pod uwagę te, w których podjęta została problematyka medialna i ekologiczna.

PROCES WYWODU: Uwzględniono pierwsze papieskie orędzie radiowe z 1931 r., które Pius XI skierował do Boga i wszystkich stworzeń. Omówiono orędzie Pawła VI na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu z 1973 r., gdzie papież wskazał na media i nowe stworzenie. Przedstawiono, uwzględniając media, nauczanie Katechizmu Kościoła katolickiego z 1992 r. o postawie „religijnego szacunku dla integralności stworzenia”. Następną część dotyczy encykliki *Caritas in veritate* o integralnym rozwoju ludzkim w miłości i prawdzie Benedykta XVI z 2009 r., a dokładniej podejścia do środowiska naturalnego w duchu miłości i przymierza. Ostatni uwzględniony dokument to encyklika

Sugerowane cytowanie: Miształ, M. (2026). Media i ekologia w wybranych dokumentach Kościoła katolickiego od pierwszego papieskiego orędzia radiowego (1931) do encykliki *Laudato si'* (2015). *Horyzonty Polityki*, 17(59), 13–31. <https://doi.org/10.35765/HP.2026.1759.01>.

Laudato si' Franciszka z 2015 r.: w tym przypadku uwaga skupiła się na formacyjnych możliwościach mediów.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Badania potwierdziły hipotezę, że Kościół katolicki zwraca uwagę na ekologię i media, pokazując m.in., że te ostatnie stanowią istotną pomoc w kształtowaniu relacji między ludźmi i otoczeniem.

WNIOSKI, INNOWACJE, REKOMENDACJE: Nauczanie Kościoła katolickiego dotyczące ekologii i mediów nie tylko odpowiada danemu okresowi, np. zauważanym wtedy wyzwaniom, ale nawet wyprzedza, prowadzi dalej. Posiada więc m.in. znaczenie praktyczne, wychowawcze. Kluczowe jest więc zweryfikowanie, co należy zrobić w związku z jego recepcją. Potrzebne jest też porównanie nauczania Kościoła katolickiego ze stanowiskiem innych grup.

SŁOWA KLUCZOWE:

ekologia, mass media, Kościół katolicki

Abstract

THE MASS MEDIA AND THE ECOLOGY
IN THE TEACHING OF THE CATHOLIC CHURCH
FROM THE FIRST PAPAL RADIO MESSAGE (1931)
TO *LAUDATO SI'* (2015)

RESEARCH OBJECTIVE: The aim is to present the Catholic Church's teaching on media and ecology. The research was conceived to test the hypothesis that Catholicism recognizes the ecological dimension and the potential of media as a tool for shaping human relationships with the environment.

THE RESEARCH AND PROBLEM METHODS: The Catholic Church's teaching on media is extensive and intertwined. The same applies to its teaching on ecology. Therefore, the analysis focused on the most important documents, from the beginnings of radio use to the digital era, which address both media and ecological issues.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: The first papal radio message addressed by Pius XI to God and all creatures, is considered. Paul VI's message for VII World Communications Day is discussed, where the Pope points to the new creation. The teaching of the *Catechism of the Catholic Church* on an attitude of religious respect for the integrity of creation is presented. The next section deals with Benedict XVI's *Caritas in veritate*, specifically with an approach to the natural environment in a spirit of love and covenant. The final document considered is Francis's *Laudato si'*: in this case, the focus is on the formative potential of the media.

RESEARCH RESULTS: The research confirmed the hypothesis that the Catholic Church pays attention to ecology and the media, including showing that the latter constitutes a significant aid in shaping relationships between people and the environment.

CONCLUSIONS, INNOVATIONS, AND RECOMMENDATIONS: The Catholic Church's teaching on ecology and the media reflects the current period but even anticipates and leads further. Therefore, it has practical and educational significance. It is crucial to assess what needs to be done regarding its reception and to compare the teaching of the Catholic Church with the positions of other groups.

KEYWORDS:

Catholic Church, ecology, mass media

Wskazany w tytule temat został podjęty w świetle następujących dokumentów: 1) pierwsze papieskie orędzie radiowe do Boga i wszystkich stworzeń Piusa XI z 1931 r.; 2) Orędzie na VII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu Pawła VI z 1973 r.; 3) Katechizm Kościoła katolickiego z 1992 r.; 4) Encyklika *Caritas in veritate* o integralnym rozwoju ludzkim w miłości i prawdzie Benedykta XVI z 2009 r.; 5) Encyklika *Laudato si'* poświęcona trosce o wspólny dom papieża Franciszka z 2015 r. Jako kryterium wyboru przyjęto obecność w dokumentach tematyki: 1) związanej z mediami, 2) związanej ze stosunkiem do środowiska naturalnego. Ze względu na charakter niniejszej publikacji należało się ograniczyć do wybranych dokumentów, przedstawiających się jako najbardziej reprezentatywne. Uprzywilejowany został też klucz chronologiczny ich ogłaszania, a to zwłaszcza ze względu na rozwój podejścia do mediów i do ekologii nie tylko w przypadku Kościoła katolickiego, ale na – zarówno w nauczaniu Kościoła katolickiego, jak i w ogólnoswiatowej dyskusji publicznej. Celem jest tu ukazanie pozytywnego wkładu Kościoła katolickiego, gdy chodzi o troskę o ekologię, a nawet wyprzedzanie pod tym względem danej epoki. Ze względu na nikłą znajomość tego nauczania – a tym samym w celu uniknięcia zarzutów o mylną interpretację – zdecydowano się na jak najdokładniejsze przedstawienie przesłania. Pozwoli to odbiorcy na samodzielne porównanie materiału, a także otworzy przestrzeń dla przyszłych badań w tym zakresie. Wskazania bibliograficzne zostały ze względu na charakter

niniejszego opracowania sprowadzone do minimum; zarazem trzeba uwzględnić, iż współcześnie dzięki cyfryzacji nie jest problemem nie tylko znalezienie opracowań, lecz także zapoznanie się z nimi.

Prezentowane nauczanie powiązane jest latami, kiedy wpływowo już media wciąż ogromnie zyskują, gdy chodzi o ich oddziaływanie. Zarazem jest to czas, kiedy na świecie zrobiono już wiele, by kryzys ekologiczny stał się poważnym zagrożeniem. Celem artykułu jest przedstawienie nauczania Kościoła katolickiego o mediach oraz ekologii przy uwzględnieniu, jaką rolę media mogą odegrać w kształtowaniu ludzi. Badania pomyślano jako narzędzie weryfikacji hipotezy, że katolicyzm dostrzega kwestię ekologiczną i potencjał mediów, m.in. wskazując na te ostatnie jako na narzędzie pozytywnego formowania relacji człowieka z otoczeniem.

PRZESŁANIE DO WSZYSTKICH STWORZEŃ I O NICH: PIUS XI I PIERWSZE PAPIESKIE ORĘDZIE RADIOWE

U papieża Piusa XI w pierwszym papieskim orędziu radiowym, skierowanym „do Boga i wszystkich stworzeń”, nie znajdziemy takich terminów jak np. „ekologia” i „media”. Wyraźnie zaznacza się natomiast, że papież sięga po przekaz radiowy jako po narzędzie, by na lepsze zmienił się człowiek i świat. Dotyczy to np. duchowości, pomocy cierpiącym, chorym, prześladowanym, troski o kształtowanie relacji społecznych związanych z pracą i różnym stopniem posiadania dóbr materialnych (Pius XI, 1931, s. 65–70).

Jeśli chodzi o problematykę medialną, w pierwszym z analizowanych dokumentów papieskich – z 1931 r. – jedynym wskazanym środkiem masowego przekazu jest radio. Biorąc pod uwagę jego rozwój, jesteśmy u początku epoki jego dużego oddziaływania. Jest ono już dostrzegalne oraz oceniane jako znaczące i mające wybitny potencjał, gdy chodzi o zyskiwanie na znaczeniu w przyszłości. I tak w pierwszym papieskim orędziu radiowym Pius XI nazwał radio „cudownym wynalazkiem markoniańskim”. „Jest ono taką mocą daną przez Boga, za co należy Mu się uwielbienie i wdzięczność, że słowo człowieka może osiągnąć krańców Ziemi”. Wskazując na nowe, znaczące możliwości komunikowania się dzięki radiu, papież

nawiązał do reakcji ludzi na uzdrowienie przez Chrystusa człowieka sparaliżowanego (Mt 9,8). Nasuwa się wniosek, że Pius XI przedstawia możliwości radia jako swego rodzaju dane przez Boga i spełnione przy ludzkim współdziałaniu uzdrowienie ludzi, wyzwolenie ich z poważnych ograniczeń, uzdolnienie, by mogli się komunikować tak, jak to powinno być (Pius XI, 1931 s. 65–66).

Jako adresatów orędzia Pius XI wskazał wszystkich ludzi. Biorąc pod uwagę faktyczne możliwości słuchania programów radiowych na świecie w 1931 r. (a nie ma wątpliwości, że papież zdawał sobie z tego sprawę), takie podejście przedstawia się jako śmiałe, przenikliwe i dalekowzroczne. Jednak Pius XI prowadzi dalej, ponieważ za adresatów wskazuje nawet samego Boga i świat nadprzyrodzony. Przeprowadzone badania upoważniają, by podkreślić, iż tego rodzaju prezentowanie przesłania medialnego jest czymś wyjątkowym w skali światowej. Jednakże lista adresatów nadal pozostaje niekompletna, ponieważ papież jednoznacznie wskazuje na wszystkie byty stworzone (Pius XI, 1931 s. 65). Także w tym przypadku przeprowadzone badania upoważniają do stwierdzenia, iż zaprezentowane przez Piusa XI podejście jest unikatowe w skali globalnej.

Wspomnianą wyjątkowość dobrze będzie zestawić przynajmniej z następującymi elementami. Pierwsze papieskie orędzie radiowe jest związane z czasami, kiedy światem wstrząsnął bodajże największy kryzys ekonomiczny w dziejach. Dotknął on wszystkich dziedzin gospodarki. Ludzie, w tym ci żyjący w najbogatszych krajach, masowo zmagali się z problemem braku pracy, środków do życia dla siebie i swych rodzin, ponadto doświadczały głodu. Pius XI wiedział o tym i starał się pomóc (np. Pius XI, 1930 s. 49). Należy tu zaznaczyć, że kiedy w pierwszym papieskim orędziu radiowym zwrócił się do wszystkich ludzi, to ekologia nie była dla nich priorytetem.

Pius XI w swoim orędziu sformułował przesłanie, które ma bardzo dużo wspólnego ze współczesną ekologią. W pewnym sensie toruje jej drogę, daje ekologii solidny fundament pozwalający uniknąć zepchnięcia jej wyłącznie do roli narzędzia, dzięki któremu ludzie mogą uzyskiwać korzyści. Papież przypomniał, że z woli samego Boga nie tylko ludzie, lecz także każde stworzenie ma szansę skorzystać z tego, co jest celem misji św. Piotra i wszystkich innych apostołów oraz ich następców, czyli z możliwości przyjęcia Bożego daru zbawienia. Przesłanie to składa się na samo serce pierwszego akapitu orędzia.

W drugim akapicie znajduje ono swą kontynuację. W tej części papież wskazuje na samego Chrystusa jako na Tego, który przynosi pokój, zaprowadza go w skali powszechnej, tzn. między niebem i ziemią, między nie tylko ludźmi i niebem, ale między wszystkimi bytami w niebie i na ziemi. Pokój tutaj oznacza nie tylko brak konfliktów etc., ale również pojednanie, zbawienie, ostateczną, zamierzoną przez Boga szczęśliwą pełnię życia (Pius XI, 1931 s. 65–67). Papież powołuje się z punktu widzenia chrześcijaństwa na autorytet, czyli na Pismo św., w tym na słowa Chrystusa (Mk 16,15 i Kol 1,20). Orędzie wieńczy błogosławieństwo dla całego świata. W świetle dwóch pierwszych jego akapitów można wysnuć wniosek, iż określenie „świat” raczej odnosi się nie tylko do wszystkich ludzi, ale do całego świata jako takiego (Pius XI, 1931 s. 65–70).

Liczący 74 lata papież powierzył więc przechodzącemu przez czas swej wczesnej młodości medium, czyli radiu, zadanie zaprezentowania wszystkim ludziom, nawet w trudnych warunkach, przesłania miłości jako konkretnie dotyczącej nie tylko wszystkich ludzi, ale wszystkich bytów.

MEDIA I MISTERIUM NOWEGO STWORZENIA: ORĘDZIE PAWŁA VI „ŚRODKI SPOŁECZNEGO PRZEKAZU ORAZ AFIRMACJA I PROMOCJA WARTOŚCI DUCHOWYCH”

Na orędzie papieża Pawła VI na VII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu z 1973 r. składa się przesłanie:

W stopniu, w jakim środki społecznego przekazu pomagają w afirmacji i promocji wartości duchowych (...), przyczyniają się one do przygotowania dnia nowego stworzenia, kiedy to ojcostwo Boga będzie powszechnie uznane oraz zakrólują braterstwo, sprawiedliwość i pokój (Paweł VI, 1973, akapit 9).

Obecnie koncepcja nowego stworzenia jest mało znana. Podobnie było na początku lat 70. ubiegłego stulecia. Posiada ona jednak solidne podstawy biblijne i wygląda na to, iż była dobrze znana oraz ceniona wśród pierwszych chrześcijan. Przedstawia się ona następująco. Bóg w swojej miłości jest wierny. Tego, co stworzył, nie

pozostawia samemu sobie i to nawet, gdy byty stworzone z własnej woli i ze szkodą dla siebie oraz innych odwracają się od Niego. Miłość ze strony Boga wyraża się wtedy w tak skutecznej pomocy, że zasługuje ona na miano nowego aktu stwórczego. Nowość jest tu rozumiana jako radykalne odnowienie i dopełnienie, nie zaś jako np. uprzednie unicestwienie i następnie ponowne stworzenie (Misztal, 2010, s. 264–265).

Ósmy rozdział Listu do Rzymian św. Pawła należy do tekstów, które jednoznacznie ukierunkowują, by nowe stworzenie odnosić nie tylko do ludzi. Jego przesłanie staje się bardziej czytelne, gdy zestawimy je z zakorzenionym w starożytnym Rzymie i upowszechnionym przez Rzymian upodobaniem do zabijania, w tym nawet masowego, w amfiteatrach zwierząt, czego konsekwencją m.in. stało się wyginięcie niejednego ich gatunku na znacznych przecież obszarach Imperium Rzymskiego (Kubiak, 2017, s. 109–111; Starowieyski, 2014, s. 55–61). W 1964 r. papież Paweł VI nawiązał do prezentowanego w tym fragmencie biblijnym podejścia do rzeczywistości stworzonych i powiązał to ze zjawiskiem cyfryzacji.

Z punktu widzenia dzisiejszego etapu rozwoju mediów i stosunku do ekologii połowa lat 60. ubiegłego stulecia przedstawia się pod niejednym względem jako odmienna. Pokazuje to np. kwestia korzystania z Internetu. Co do ekologii, to ujmując w skrócie, można powiedzieć, że dobrobyt materialny wreszcie staje się wtedy czymś w znacznej mierze dostępnym i to coraz bardziej; ma to jednak swoją cenę. Ochrona środowiska naturalnego zasadniczo nie jest priorytetem. Można nawet raczej mówić o tym, że stawia się na korzystanie z niego, nie patrząc, iż może ono ulec np. nieodwracalnemu zniszczeniu. Takie zmiany zmiernają w innym kierunku niż ten właściwy nowemu stworzeniu, przywołanemu przez Pawła VI w związku z misją i potencjałem mediów. We wskazanym wcześniej przemówieniu z 1964 r. papież, opierając się na przytoczonych wcześniej słowach św. Pawła, czyli na jego autorytecie, zadał w związku cyfryzacją pytanie: „Dokąd się dojdzie?” Następnie odpowiedział: „Nie potrafimy tego powiedzieć”. Dodał jednak, iż „mózg mechaniczny przychodzi z pomocą mózgowi duchowemu”; istnieje szansa na zaistnienie nowych, lepszych relacji między tym, co materialne, i tym, co duchowe, jak też w obrębie samych rzeczywistości doczesnych. Papież, dając do myślenia przez postawienie pytania, przedstawia w ten sposób

nie tylko to, co związane z cyfryzacją, ale byty stworzone jako takie: „Czy tutaj nasze ucho chrześcijańskie może usłyszeć jęki, o których mówi św. Paweł (Rz 8,22), stworzenia doczesnego, które aspiruje do wyższego stopnia duchowości?” (Paweł VI, 1964, akapity 3–6).

Jak to miało miejsce u Piusa XI, tak również u Pawła VI nie było możliwe podjęcie, w ścisłym znaczeniu, takich kwestii jak ekologia czy ochrona środowiska naturalnego. Ludzie, do których ci papieże się zwracali, zasadniczo nadal mieli inne priorytety. Może nawet w sytuacji, w jakiej się znajdowali, nie byliby zdolni, by zrozumieć, że chodzi o sprawy bardzo ważne. Jednak także Paweł VI pokazuje, że związki między ludźmi i innymi bytami ziemskimi posiadają duże znaczenie pozytywne, że należy je uszanować, uznać, że byty te otrzymały obok ludzi ważne miejsce w relacjach nawet z samym Bogiem. W żadnym wypadku nie jest to np. podejście utylitarystyczne do przyrody, ale raczej istotna krytyka i korekta takiego ustosunkowania. Gdy Paweł VI w 1973 r. podkreśla znaczenie związków między nowym stworzeniem oraz mediami, to z jednej strony wygląda to na diagnozę, zarazem jednak przychodzi na myśl, iż mamy do czynienia z programem, co media mają zrobić, w jaki sposób można skorzystać z ich potencjału, roli m.in. pośrednika, tłumacza, nawet przyjaciela, przewodnika, nauczyciela i mistrza, w tym w przypadku ludzkich relacji ze środowiskiem (np. Paweł VI, 1973, akapit 8).

POSTAWA „RELIGIJNEGO SZACUNKU DLA INTEGRALNOŚCI STWORZENIA”: KATECHIZM KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO

Katechizm Kościoła katolickiego został opublikowany w 1992 r. W przypadku kwestii ekologicznej mamy wtedy do czynienia z inną sytuacją, niż gdy chodzi o nauczanie Piusa XI i Pawła VI. Wyzwań przybyło i ludzie coraz częściej niepokoją się, że może dojść do katastrofy (Kaniewska, 2015, s. 129–147). Zamieszczony powyżej nagłówek ma swą inspirację w nauczaniu Katechizmu, zgodnie z którym stosunek człowieka do bytów nieożywionych i innych istot żywych nie jest absolutnym panowaniem. Miarę dla odnośnych poczynań ludzkich stanowi „troska o jakość życia bliźniego, także przyszłych pokoleń” i „religijnego szacunku dla integralności stworzenia”

(Katechizm Kościoła katolickiego [dalej: KKK], 2002, nr 2415). To stwierdzenie przedstawia się jako znaczące i mocne, gdyż chrześcijaństwo nieraz przeciwstawiało się religijnej czci oddawanej np. roślinom czy zwierzętom (zob. np. Rz 1,19n).

W prezentowanym dziale Katechizmu, jak zostało już zaznaczone, podejście do zwierząt, roślin i bytów nieożywionych stanowi wyraz troski o teraźniejszość i przyszłość ludzi. Jednak Katechizm uczy, by spojrzeć jeszcze szerzej. Przede wszystkim jest mowa o Bogu, który chce, by relacje człowieka z jego otoczeniem przebiegały w określony sposób (KKK, 2002, nr 2415 i 2416). Daje On przykład przez własne działania. Jeśli chodzi o zwierzęta, to Katechizm Jana Pawła II naucza, że należą one, analogicznie jak ludzie, do Bożych stworzeń. Podobnie jak ludzi „Bóg otacza je swoją opatrnościową troską” (KKK, 2002, nr 2416). By lepiej zrozumieć, co to oznacza, dobrze będzie uwzględnić, iż w ważnym dokumencie, którym jest encyklika poświęcona Duchowi Świętemu, Jan Paweł II napisał:

Wcielenie Boga-Syna oznacza przyjęcie do jedności z Bogiem nie tylko ludzkiej natury, ale – w tej naturze – poniekąd wszystkiego, co jest „ciałem”: całej ludzkości, całego widzialnego, materialnego świata. (...) „Pierworodny wszelkiego stworzenia” (...), wcielając się w konkretne człowieczeństwo Chrystusa, jednoczy się w pewien sposób z całą rzeczywistością człowieka (...) – a w niej z (...) całym stworzeniem” (Jan Paweł II, 1986, nr 50; zob. Jan Paweł II, 1999a, nr 3-4; Jan Paweł II, 1989, nr 1-3; zob. Miształ, 2025, s. 170–183).

W Katechizmie znajduje się wskazanie, iż najwybitniejsi spośród ludzi dają przykład, by również pod tym względem naśladować Boga. „Warto przypomnieć, z jaką delikatnością traktowali zwierzęta tacy święci, jak św. Franciszek z Asyżu czy św. Filip Nereusz” (KKK, 2002, nr 2416). Dając życie zwierzętom, Bóg nawet uzdolnił je do tego – ponownie mamy do czynienia z podobieństwem do ludzi – by zwracały się do Niego. „Przez samo swoje istnienie błogosławią Go i oddają Mu chwałę” (KKK, 2002, nr 2416). W pewnym sensie nauczanie to prowadzi dalej niż np. katolicka IV modlitwa eucharystyczna, która wskazuje, że człowiek pośredniczy (a przynajmniej jest to jego zadaniem i taką ma możliwość) między innymi stworzeniami i Bogiem (*Mszal z czytaniami*, 1986, s. 592).

Według Katechizmu ludzie mają naśladować doskonałego Boga także, gdy chodzi o podejście do innych bytów stworzonych, tak

ożywionych, jak i nieożywionych. Ludzie posiadają więc obowiązki wobec nich. Należy do nich wymóg „poszanowania integralności stworzenia” i wskazany już, znacząco rozwijający nauczanie, obowiązek „religijnego szacunku dla integralności stworzenia”. W tym kontekście Katechizm odrzuca „niepotrzebne zadawanie cierpień zwierzętom lub ich zabijanie” jako złe, ponieważ nie do pogodzenia z godnością właściwą osobie ludzkiej i niegodziwe, oraz naucza, że można „kochać zwierzęta” (KKK, 2002, nr 2415 i 2418).

W związku z prezentowaną tematyką Katechizm wskazuje na nauczanie Jana Pawła II z *Centesimus annus* (KKK, 2002, nr 2415). Jest ono skierowane przeciw procesowi „bezmyślnego niszczenia środowiska naturalnego”. Przyczynę i konsekwencje takich zabójczych i samobójczych działań papież przedstawia m.in. następująco:

Człowiek mniema, że samowolnie może rozporządzać ziemią, podporządkowując ją bezwzględnie własnej woli, tak jakby nie miała ona własnego kształtu i wcześniejszego, wyznaczonego jej przez Boga, przeznaczenia, które człowiek, owszem, może rozwijać, lecz któremu nie może się sprzeniewierzać. Zamiast pełnić rolę współpracownika Boga w dziele stworzenia, człowiek zajmuje Jego miejsce i w końcu prowokuje bunt natury, raczej przez niego tyranizowanej, niż rządzonej (Jan Paweł II, 1991, nr 37).

Dalsza część papieskiej diagnozy pokazuje, iż ludziom potrzebna jest pomoc, np. wskazania, by zrozumieli, jakie są przyczyny i konsekwencje zaistniałej niebezpiecznej sytuacji oraz jak należy w tych okolicznościach reagować.

Widać w tym przede wszystkim ubóstwo czy raczej mierność sposobu patrzenia człowieka, kierowanego żądzą posiadania rzeczy bardziej niż chęcią odnoszenia ich do prawdy, nie posiadającego owej postawy bezinteresownej, szlachetnej, wrażliwej na wartości estetyczne, która się rodzi z zachwyty dla istnienia i dla piękna, oraz pozwala odczytywać w rzeczach widzialnych przesłanie niewidzialnego Boga, który je stworzył (Jan Paweł II, 1991, nr 37).

Zaraz po tym papież dodaje: „Współczesna ludzkość winna być świadoma swych obowiązków i zadań” (Jan Paweł II, 1991, nr 37; zob. Zagończyk, 2015, s. 79–92; Borucki, 2021, s. 299–318). Jak przyjdzie zobaczyć, również Benedykt XVI i Franciszek wskazują na piękno jako na narzędzie, gdy chodzi o uporanie się z kryzysem ekologicznym.

Katechizm został przygotowany i opublikowany ze względu na określony, posiadający kardynalne znaczenie cel. Ma on poinformować o tym, co fundamentalne w nauczaniu Kościoła, i tym samym pomóc, ażeby zgodnie z tymi zasadami kształtować życie, czyli myślenie, komunikowanie się i działania. W gruncie rzeczy zamierzenie jest takie, aby pomóc ludziom w przyjęciu miłości i pełni życia, które to dary ma dla nich Bóg (KKK, 2002, nr 11). Katechizm w związku z tym kieruje uwagę także na media. W świetle tego, jak wypowiada się na ich temat, przedstawiają się one jako ważne narzędzie, gdy chodzi także o stawienie czoła kryzysowi ekologicznemu. Jak już zostało przedstawione, Katechizm pokazuje, że kwestia ekologiczna jest ściśle związana z dobrem poszczególnych bytów i z troską o dobro wspólne. Otóż służba tak rozumianemu dobru stanowi rację istnienia i działania mediów. Katechizm wskazuje, że powołaniem mediów jest informowanie o stanie rzeczy – z tym, że przekaz informacji ma być ściśle powiązany z podchodzeniem do innych z miłością, sprawiedliwie, z poczuciem odpowiedzialności za innych i dostrzeganiem ich potrzeb. Media mają do spełnienia misję bycia wychowawcą, który prawidłowo kształtuje u ludzi sposób bycia, mentalność, myślenie, ocenianie, komunikowanie się (KKK, 2002, nr 2494–2498). Takiego wsparcia ze strony mediów w przypadku wyzwań ekologicznych bardzo potrzeba (zob. Jan Paweł II, 1998, nr 2; Jan Paweł II, 1999b, nr 1).

MIŁOŚĆ I PRZYMIERZE ZE ŚRODOWISKIEM: ENCYKLIKA *CARITAS IN VERITATE* BENEDYKTA XVI

Pontyfikat Benedykta XVI przypada na lata, kiedy ludzie coraz bardziej zdają sobie sprawę z powagi kryzysu ekologicznego i dokładają starań, by skutecznie stawić mu czoła. Papież Benedykt XVI włączył się w te wysiłki i nawet został w związku z tym nazwany „zielonym papieżem” (Fiałkowski, 2017, s. 82). Znajdujący się powyżej nagłówek odsyła do jego encykliki poświęconej rozwojowi ludzkiemu przedstawionemu jako całościowy i związany z miłością i prawdą. Dokument ten został ogłoszony w połowie 2009 r. jako reakcja na aktualną wtedy „sytuację kryzysu”, a dokładniej rzecz ujmując,

miał przyczynić się do znalezienia rozwiązań dla problemów, „które mają decydujący wpływ na dobro ludzkości teraz i w przyszłości”. Do takich Benedykt XVI zaliczył „nieumiarkowane wykorzystywanie zasobów ziemi” (Benedykt XVI, 2009, nr 21). To ostatnie zostało przedstawione m.in. jako odejście od właściwego Bogu „zamyśłu miłości i prawdy”, w konsekwencji czego ze środowiska naturalnego ludzie korzystają instrumentalnie, samowolnie i niemądrze, przyjmując wobec niego postawę przemocy, braku poszanowania „wewnętrznej równowagi samego stworzenia”. Dopuszczają się – zamiast zaspakajać słuszne potrzeby materialne i niematerialne – nadużyć. Gospodarka rabunkowa skutkuje m.in. dalszym, wielorakim pogorszeniem sytuacji. W ten sposób człowiek niszczy też samego siebie (Benedykt XVI, 2009, nr 48–51).

Benedykt XVI nie ogranicza się do diagnozy, lecz proponuje, co robić. W duchu swego pontyfikatu – dotyczy to także podejścia do mediów – papież zwraca uwagę na miłość (Miształ, 2024, s. 207–216). Stawienie czoła kryzysowi ekologicznemu wg Benedykta XVI wiąże się ze zwróceniem się ku cywilizacji miłości (Benedykt XVI, 2009, nr 32). Działania „pobudzające lub hamujące gospodarkę”, jak też „odpowiednie pouczenia” są ważne, ale „problemem decydującym jest całościowa postawa moralna społeczeństwa” (Benedykt XVI, 2009, nr 51). Chodzi o miłość, która uwzględnia innych, w tym następne pokolenia. Urzeczywistnia się ona jako solidarność, sprawiedliwość np. w dziedzinie ekologii, jako zdolność do zweryfikowania swojego stylu życia, odrzucenie hedonizmu i konsumpcjonizmu, zwrócenie się ku prawdzie, pięknu i dobru jako współdziałanie na takich właśnie zasadach (Benedykt XVI, 2009, nr 48 i 51). Istotne jest jej pochodzenie, zaangażowanie i ostateczne ukierunkowanie, które łączą ją ze wszystkimi i ze wszystkim: „wszystko wywodzi się z miłości Bożej, dzięki niej wszystko przyjmuje kształt, do niej wszystko zmierza” (Benedykt XVI, 2009, nr 2). Szeroko rozumiane środowisko naturalne to właśnie „cudowny owoc stwórczego działania Boga”, Jego wynikający z miłości dar dla wszystkich, dla wspólnego dobra wszystkich (Benedykt XVI, 2009, nr 48). Miłość przejawia się jako troska o ten dar w jego integralności obecnej i na przyszłość, w tym jako występowanie w jego obronie (Benedykt XVI, 2009, nr 51). Benedykt XVI właściwe kształtowanie relacji między ludźmi i naturalnymi bytamiżywionymi i nieożywionymi przedstawia też jako umacnianie przymierza

„między człowiekiem i środowiskiem”. Papież doprecyzował, że to przymierze to skuteczne przeciwstawianie się „takim sposobom używania środowiska, które okazują się niszczycielskie”, to odbłask „stworczej miłości Boga, od którego wyszliśmy i do którego jesteśmy w drodze” (Benedykt XVI, 2009, nr 50; zob. Benedykt XVI, 2008, nr 7). Dalej w *Caritas in veritate* papież napisał następująco:

Dlatego technika wpisuje się w przykazanie uprawiania i doglądania ziemi (por. Rdz 2, 15), którą Bóg powierzył człowiekowi i trzeba ją tak ukierunkować, aby umacniała owo przymierze między człowiekiem i środowiskiem, które powinno odzwierciedlać stworczą miłość Bożą (Benedykt XVI, 2009, nr 69).

Wcześniej zostało pokazane, że Jan Paweł II występuje przeciw takiemu rozumieniu mandatu ludzkiego kształtowania świata, które przedstawia się jako tyranizowanie, nie zaś rządzenie. Benedykt XVI robi to samo, jednak odwołując się do miłości. Rozwija przesłanie, sięgając po kategorię przymierza, którą chrześcijaństwo łączy z doskonałą miłością Boga do swych stworzeń (*Mszal z czytaniem*, 1986, s. 591 i 651).

W *Caritas in veritate* Benedykt XVI wskazuje, że między skutecznym stawieniem czoła kryzysowi ekologicznemu i mediami istnieje ważny związek. O tych ostatnich napisał następująco: „Nie można już wyobrazić sobie bez nich życia rodziny ludzkiej. Na dobre i na złe, są tak wpisane w życie świata”. Papież wyprowadza z tego wniosek, „że wydaje się absurdalne stanowisko tych, którzy uważają je za neutralne, w konsekwencji żądając ich autonomii w odniesieniu do moralności dotyczącej osób”. Widoczne jest podporządkowanie mediów rachubom ekonomicznym, staraniom dot. wzmocnienia pozycji gospodarczej i materialnej, promowania czy wręcz narzucania wzorców życia, w tym gdy chodzi o dostrzeganie innych, ich potrzeb. Benedykt XVI przedstawia korektę względem takiego stanu rzeczy:

Podobnie do tego, czego się oczekuje od poprawnego zarządzania globalizacją i rozwojem, trzeba doszukiwać się sensu i celowości mediów w fundamentach antropologicznych. Oznacza to, że mogą one stać się okazją do humanizacji nie tylko wtedy, gdy dzięki rozwojowi technologicznemu stwarzają większe możliwości komunikacji i informacji, ale przede wszystkim wtedy, gdy są zorganizowane i ukierunkowane na naświetlenie obrazu osoby i dobra wspólnego, odzwierciedlającego jej uniwersalne wartości.

W przypadku mediów skupienie się wyłącznie na pomnażaniu „możliwości wzajemnej łączności i obiegu idei” nie wystarcza. One „muszą być wyraźnie inspirowane miłością i służyć prawdzie, dobru oraz braterstwu naturalnemu i nadprzyrodzonemu”. Mają być narzędziami promowania „powszechnego uczestnictwa we wspólnym poszukiwaniu tego, co jest słuszne” (Benedykt XVI, 2009, nr 73). Takie dane na temat mediów przedstawiają te ostatnie jako ważnego sprzymierzeńca, faktycznego czy potencjalnego, gdy chodzi o stawienie czoła wyzwaniom dotyczącym ekologii, czyli, jak to przedstawia Benedykt XVI, gdy chodzi o realizację przymierza miłości między ludźmi i środowiskiem ich życia.

ATUT FORMACYJNEGO POTENCJAŁU MEDIÓW I ŚWIATA CYFROWEGO: ENCYKLIKA *LAUDATO SI'* PAPIEŻA FRANCISZKA

W *Laudato si'* papież Franciszek ukazuje obecną sytuację m.in. następująco. Kryzys ekologiczny przedstawia się jako szczególnie niebezpieczne współczesne zagrożenie. Jest on zawiniony przez poszczególne ludzi, ich grupy i całą ludzkość (Franciszek, 2015, nr 3; 4; 8; 23; 25; 32; 57). Jest wyrazem takich bolączek, jak współczesny kryzys kulturowy, etyczny i duchowy, w tym niewłaściwego rozumienia chrześcijaństwa (Franciszek, 2015, np. nr 9; 62; 119; Niemandt, 2015). Do jego przyczyn zalicza się błędne pojmowanie życia, np. ludzkiego zaangażowania, jak też bezzasadna wiara, że sam w sobie rozwój technologiczny przyniesie rozwiązanie problemów. Inne przyczyny kryzysu to wygodnictwo, obojętność, krótkowzroczne rozumienie handlu i produkcji, konsumpcjonizm, egoizm. Ten ostatni to występki przeciw drugiemu człowiekowi jak też przeciw innym stworzeniom (Franciszek, 2015, nr 14; 32; 101; 55; 45; 49). Utrwalanie, a nawet potęgowanie się tej sytuacji kryzysowej, to także wynik rozwoju ekologii, którą papież ocenia jako powierzchowną czy pozorną, umacniającą „pewną ospałość i bezmyślną nieodpowiedzialność” (Franciszek, 2015, nr 59; zob. Cassel, 1971, s. 133). Stwórca zwraca się do ludzi, „przemawiając” przez świat stworzony, przez przyrodę (Franciszek, 2015, nr 12; 85; 239).

Kościół nie mówi (...), że inne stworzenia są całkowicie podporządkowane dobru człowieka, jak gdyby nie miały one wartości samej w sobie i jakbyśmy mogli nimi dysponować do woli. (...) „w odniesieniu do innych stworzeń można by mówić o priorytecie być przed być użytecznym” (Franciszek, 2015, nr 69; zob. Linzey, 2010, s. 114).

Kryzys ekologiczny wynika z ludzkiego zamknięcia się na taki stan rzeczy (Franciszek, 2015, nr 117; Franciszek, 2013, nr 34). W ostatecznym rozrachunku kryzys ekologiczny stanowi jedną z konsekwencji grzechu: jest to podstawowe wskazanie, gdy chodzi o całościowe podejście do tego kryzysu, o uporanie się z nim (Franciszek, 2015, nr 66; 11; 15; 62; 138; 143; zob. Alves, 2015, s. 1315).

By stawić czoła kryzysowi ekologicznemu, potrzebne jest podejście całościowe.

Konieczne jest również odwołanie się do różnorodnego bogactwa kulturowego narodów, sztuki i poezji, do życia wewnętrznego i duchowości. Jeśli naprawdę chcemy budować ekologię pozwalającą nam naprawić to wszystko, co zniszczyliśmy, to nie można pomijać żadnej dziedziny nauki i mądrości, także religijnej, z jej specyficznym językiem. Ponadto Kościół katolicki jest otwarty na dialog z myślą filozoficzną, a to pozwala mu tworzyć różne syntezy wiary i rozumu (Franciszek, 2015, nr 63; Peppard, 2016, s. 421; Deane-Drummond, 2016, s. 395).

W *Laudato si'* papież Franciszek w związku z kryzysem ekologicznym zwraca uwagę m.in. na media. Najpierw wskazuje m.in. na ich współodpowiedzialność w przypadku kryzysu ekologicznego. Niewłaściwe korzystanie z mediów należy do istotnych przyczyn owego kryzysu, a z tej bolączki nierzadko wynikają inne jego przyczyny (Franciszek, 2015, nr 43–47). Drugie odniesienie składa się na przesłanie o możliwościach uporania się z kryzysem ekologicznym. Chodzi o edukację i duchowość ekologiczną, a dokładniej o wychowywanie do przymierza –pomiędzy ludzkością a środowiskiem (Franciszek, 2015, nr 209–215).

Trzeba uwzględnić takie obszary edukacyjne jak media. W przypadku tych ostatnich zaakcentowana została konieczność zaprzestania przekazywania przez nie konsumpcyjnego modelu życia (Franciszek, 2015, nr 213–215). Media muszą zmienić się, by zmienić na ludzi na lepsze. Należy zwrócić uwagę na kształtowanie z myślą o przyszłości określonych cech u ludzi. Chodzi o „nawyki miłości

i troski o życie, takie jak właściwe korzystanie z rzeczy, umiłowanie ładu i sprzątanie po sobie, poszanowanie lokalnego ekosystemu i ochrona wszystkich stworzeń". Jest to budowanie kultury „życia dzielonego z innymi i szacunku dla tego, co nas otacza” (Franciszek, 2015, nr 213). Istotne jest kształtowanie sumienia i umysłu, „wychowanie do odpowiedzialnej ascezy, do naznaczonego wdzięcznością podziwiania świata, do wrażliwości na kruchość (...) środowiska”. Ważną rolę odgrywa piękno.

Zwracanie uwagi na piękno i umiłowanie go pomagają nam w wydoświadczeniu się z utylitarystycznego pragmatyzmu. Jeśli się nie uczymy zatrzymywania się, aby podziwiać i docenić piękno, to nic dziwnego, że wszystko staje się przedmiotem wyzysku bez skrępowań (Franciszek, 2015, nr 215).

ZAKOŃCZENIE

Kościół katolicki zwraca uwagę na ekologię i *mass media*, wskazując m.in., iż te ostatnie stanowią istotną pomoc w kształtowaniu relacji między ludźmi i otoczeniem. Nauczanie Kościoła katolickiego dotyczące ekologii i mediów nie tylko odpowiada danemu okresowi, np. dostrzeżanym ówczesnie przez ludzi problemom, ale nawet wyprzedza, prowadzi dalej. Stanowi ono chlubę nie tylko Kościoła katolickiego, lecz także ludzkości. Cechuje je m.in. znaczenie praktyczne, wychowawcze. Jako kluczowe przedstawia się natomiast zweryfikowanie, co należy zrobić w związku z jego recepcją. Potrzebne jest również zestawienie nauczania Kościoła katolickiego ze stanowiskiem innych grup religijnych i nie tylko religijnych. Jako ważny kierunek badań przedstawia się także porównanie różnych dokumentów, które podejmują łącznie tematykę ekologiczną oraz medialną.

BIBLIOGRAFIA

- Alves, J.E.D. (2015). A encíclica Laudato Si': ecologia integral, gênero e ecologia profunda. *Horizonte – Revista de Estudos de Teologia e Ciências da Religião*, 13(39), 1315–1344.
- Babiński, J. (2012). „Kwestia ekologiczna” w nauczaniu Jana Pawła II. *Studia Gdańskie*, 30(1), 249–264.
- Benedykt XVI (2008). *Messaggio per la celebrazione della XLI Giornata Mondiale della Pace 1° gennaio 2008*. https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/messages/peace/documents/hf_ben-xvi_mes_20071208_xli-world-day-peace.html (dostęp: 12.04.2025).
- Benedykt XVI (2009). *Encyklika o integralnym rozwoju ludzkim w miłości i prawdzie „Caritas in veritate”*. http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20090629_caritas-in-veritate.html (dostęp: 07.09.2009).
- Borucki, J. (2021). Problematyka ekologiczna w wybranych dokumentach papieskich po Soborze Watykańskim II. *Studia Włocławskie*, 23, 298–322.
- Cassel, J.F. (1971). *Environmental Ethics*. Minneapolis: Burgess Pub. Co. Publisher.
- Deane-Drummond, C.E. (2016). Laudato si and the Natural Sciences: an Assessment of Possibilities and Limits. *Theological Studies (Online)*, 77(2), 392–415.
- Fiałkowski, M. (2017). Protection of the Work of Creation. Ecology in the Teachings of Benedict XVI. *Roczniki Teologiczne*, 64(6), 81–93.
- Franciszek (2013). *Encyklika o wierze „Lumen fidei”*. http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/encyclicals/documents/papa-francesco_20130629_enciclica-lumen-fidei.html (dostęp: 16.03.2016).
- Franciszek (2015). *Encyklika poświęcona trosce o wspólny dom „Laudato si'”*. https://w2.vatican.va/content/dam/francesco/pdf/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si_pl.pdf (dostęp: 18.06.2016).
- Jan Paweł II (1986). *Encyklika o Duchu Świętym w życiu Kościoła i świata „Dominum et vivificantem”*. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_18051986_dominum-et-vivificantem.html (dostęp: 15.05.2025).
- Jan Paweł II (1989). *Messaggio per la celebrazione della XXIII Giornata Mondiale della Pace 1° gennaio 1990 „Pace con Dio Creatore. Pace con tutto il creato”*. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/messages/peace/documents/hf_jp-ii_mes_19891208_xxiii-world-day-for-peace.html (dostęp: 10.01.2025).

- Jan Paweł II (1991). *Encyklika „Centesimus annus” w setną rocznicę encykliki „Rerum novarum”*. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_01051991_centesimus-annus.html (dostęp: 2025.03.24).
- Jan Paweł II (1998). *Messaggio per la XXXII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali „Sorretti dallo Spirito, comunicare la speranza”*. http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/messages/communications/documents/hf_jp-ii_mes_26011998_world-communications-day.html (dostęp: 20.07.2016).
- Jan Paweł II (1999a). *Celebrazione della Parola: omelia. Zamość*. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/travels/1999/documents/hf_jp-ii_hom_12061999_zamosc.html (dostęp: 10.01.2025).
- Jan Paweł II (1999b). *Messaggio per la XXXIII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali „Mass Media: presenza amica accanto a chi è alla ricerca del Padre”*. http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/messages/communications/documents/hf_jp-ii_mes_24011999_world-communications-day.html (dostęp: 20.07.2016).
- Kaniewska, M. (2015). Etyczna analiza dokumentów dotyczących ochrony klimatu. *Journal of Modern Science*, 19(3), 129–147.
- Katechizm Kościoła katolickiego (2002). Poznań: Pallottinum.
- Linzey, A. (2010). *Teologia zwierząt*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Miształ, W. (2010). *Duchowość chrześcijan w świetle listów Pawłowych: związki z Bogiem*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Miształ, W. (2024). Benedykt XVI i mass media: „by ta miłość stała się rzeczywiście dominującą miarą świata”. W R. Nęcek & J. Sobczyk-Pająk (Red.), *Teologia i komunikacja. W drugą rocznicę śmierci papieża Benedykta XVI* (s. 207–216), Podłęże: Arsarti.
- Miształ, W. (2025). *Do Boga i wszystkich stworzeń. Pierwsze papieskie orędzie radiowe z 1931 r.: okoliczności ogłoszenia i przestanie*. Kraków: Wydawnictwo Petrus.
- Mszal z czytaniem* (1986). Katowice: Wydawnictwo św. Jacka.
- Niemandt, N. (2015). Ecodomy in Mission: the Ecological Crisis in the Light of Recent Ecumenical Statements. *Verbum et Ecclesia*, 36(3), 21–45.
- Paweł VI (1964). *Discorso al personale del „Centro automazione analisi linguistica” dell’Aloysianum”*. http://w2.vatican.va/content/paul-vi/it/speeches/1964/documents/hf_p-vi_spe_19640619_analisi-linguistica.html (dostęp: 7.08.2019).
- Paweł VI (1973). *Messaggio per la VII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali „Le comunicazioni sociali e l’affermazione e promozione dei valori spirituali”*. http://w2.vatican.va/content/paul-vi/it/messages/communications/documents/hf_p-vi_mes_19730501_vii-com-day.html (dostęp: 20.07.2016).

- Peppard, C.Z. (2016). Hydrology, Theology, and Laudato si'. *Theological Studies (Online)*, 77(2), 416–435.
- Pius XI (1930). List do J.Em. kardynała Bazylego Pompili w sprawie prześladowań w Rosji. *Wiadomości diecezjalne. Organ urzędowy katowickiej kurji biskupiej*, 5(3), 49–50.
- Pius XI (1931). Nuntium radiophonicum die XII februarii MDCCC-CXXXI. *Acta Apostolicae Sedis*, 23(3), 65–70.
- Starowieyski, M. (2014). *Zapytaj zwierząt, pouczą. Czyli opowiadania wczesnochrześcijańskich pisarzy o zwierzętach*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Zagończyk, D. (2015). Ekologiczny wymiar dobra wspólnego w świetle encyklik społecznych papieży posoborowych. *Seminare*, 36(4), 79–92.

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License
<http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0>